

11. *Fagopyrum* MILL. — pohanka

Fagopyrum MILLER Gard. Dict. Abr. ed. 4, 1754, typ. cons. — Syn.: *Polygonum* L. sect. *Fagopyrum* (MILL.) DC. in LAM. et DC. Fl. Franç. ed. 3, 3: 369, 1805.

Lit.: GALVO de MELO M. E. (1953): Sistemáticas do genero *Fagopyrum* (Tourn.) Moench. Las Ciencias, Madrid, 18/1: I-II. — GIACOMINI V. (1955): Notizie e ricerche sul genere *Fagopyrum* Gaertn. Atti Ist. Bot. Univ. Pavia, ser. 5, 13: 245-300. — OPRAVIL E. (1974): Z historie pohanky. Vlastiv. Sborn. Okr. Nový Jičín, 14: 51-55. — FARKAS L. (1978): Pohanka tatárská—liečivá rastlina i potravina. Naše Lieč. Rastl., Bratislava, 14: 148-149.

Jednoleté byliny s kúlovými, málo větvenými kořeny a s přímými, jednoduchými nebo větvenými lodyhami. Listy řapíkaté, hor. přisedlé, celistvé, v obrysu zpravidla trojúhelníkovité, na bázi střelovité až srdčité; botky krátké, šikmé, lysé. Květenství složené, úžlabní nebo koncové, podobné hroznům. Květy oboupohlavné; okvětních lístků 5, volných nebo na bázi krátce srostlých; tyčinek 8; pestík 1 s trojhranným semeníkem, na bázi se žlutavým žláznatým terčem, se 3 čnělkami s kulovitými bliznami. Plod lesklá nebo matná 3hranná nažka nápadně přesahující zaschlé okvěti, které se po odkvětu nezvětšuje. Zárodek s velkými širokými řasnatě zprohýbanými dělohami. Endosperm moučnatý. — Asi 15 druhů rozšířených především v mírném pásmu Asie. — Entomogam.

1a Hrany plodů po celé délce hladké, celokrajné; plody ca 2 × delší než zaschlé okvěti; listy zpravidla tak dlouhé jako široké nebo o málo delší; okvěti bílé nebo narůžovělé

1. *F. esculentum*

2a Hrany plodů, zejména v dol. polovině vroubkované až nepravidelně zoubkaté s několika velkými zuby; plody ca 3-4 × delší než zaschlé okvěti; listy zpravidla delší než široké; okvěti zelenavé

2. *F. tataricum*

1. *Fagopyrum esculentum* MOENCH — pohanka
obecná Tab. 88/3

Fagopyrum esculentum MOENCH Meth. Pl. 280, 1794. — Syn.: *Polygonum fagopyrum* L. Sp. Pl. 364, 1753. — *Fagopyrum vulgare* HILL Brit. Herb. 486, 1756, nom. inval. — *F. sagittatum* GILIB. Exerc. Phytol. 2: 435, 1792, nom. inval. Exsíkáty: Extra fines: Fl. Hung. Exs., no 943.

Lodyhy přímé, 50-70(-140) cm vys., slabě větvené nebo jednoduché, lysé, často červenavě zabarvené. Čepel listů v obrysu zpravidla trojúhelníkovitá, 2-7(-9) cm dl., 2-5(-6) cm šir., ± tak dlouhá jako široká nebo o málo delší, na vrcholu špičatá, na bázi srdčitá až střelovitá s laloky tupými, na okraji někdy slabě zvlněná; řapík v dol. části lodyhy dlouhý, často delší než čepel, v hor. kratší, v nejhořejší části zcela chybí; botky krátké, ± 0,5 cm dl. Chudokvěté svazečky tvoří květenství podobná hroznům; květy 3-4 mm dl., s bílým až růžovým okvětim, za plodu se nezvětšujícím. Nažky ostře 3hranné, 5-6(-7) mm dl., s hranami celokrajnými, asi 2 × delší než zaschlé okvěti, tmavě hnědé až kaštanově hnědé, v mládí lesklé, později matné. VI-VII. Tf.

2n = 16 (extra fines)

Ekologie a rozšíření v ČSR: Pěstovaná plodina. Pohanka je málo náročná na půdu, v období kvetení a zrání vyžaduje však dostatek vláhy a tepla (např. kvetoucí rostliny hynou při + 1°C). Jako hlavní plodina se pěstuje v ČSR již jen zřídka, a to především v podhůří,

např. na Valašsku. Průměrné výnosy jsou 10-20 q/ha. Pro svoji krátkou vegetační dobu (80-120 dnů) je však vhodná i jako meziplodina. Nevýhodou pěstování pohanky je postupné, nestejněmorné dozrávání nažek. V okolí polí často přechodně zplaňuje, jinde jen ojediněle (např. Plzeň, Praha, Nový Bydžov, Kladno, Mladá Boleslav, Ledec nad Sázavou, Litomyšl, Hradec Králové, Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou, Jihlava, Telč, Brno, Olomouc, Uherské Hradiště, Břeclav).

Celkové rozšíření: Původem z j. Sibíře a s. Číny. Pěstováním rozšířena v Asii, Evropě a v Americe. V Evropě pěstována teprve od středověku.

Význam: Pohanka se pěstuje hlavně pro moučnaté plody, které se svým obsahem živin blíží obilovinám. Z plodů se připravuje vysoce výživná pohanková kaše. V ČSR byla největší oblíba pohanky v 18. století, od té doby její oblíba silně klesá; podobně klesají i osevňovací plochy pohanky. Plody pohanky (popř. produkty z nich) a pohanková sláma se používají i v zemědělství jako krmivo. Dlouhodobé krmení však vyvolává pohankovou nemoc—fagopyrismus (vyrážky způsobené vyšší citlivostí na světlo). Pohanka se pěstuje též pro potřeby farmaceutického průmyslu jako zdroj flavonoidního glykosidu rutinu (až 1,8 %). Kromě obsahových látek je pohanka i velmi vhodnou medonosnou rostlinou.

**2. *Fagopyrum tataricum* (L.) GAERTN. — pohan-
ka tatarská** Tab. 88/2

Fagopyrum tataricum (LINNAEUS) GAERTNER FRUCT. SEM. PI. 2: 182, 1791. — Syn.: *Polygonum tataricum* L. Sp. Pl. 364, 1753. — *Fagopyrum dentatum* MOENCH Meth. Pl. 290, 1794.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 411.

Lodyhy přímé, 30-80 cm vys., slabě větvené nebo jednoduché, lysé. Čepel listů nejčastěji trojúhelníkovitá, zpravidla širší než delší, 3-8 cm dl., na bázi střelovitá nebo srdčitá, v dol. části lodyhy dlouze řapíkatá, v nejhořejší přisedlá. Chudokvěté svazečky tvoří většinou řídké, přetrhované, stopkaté květenství, podobné

hroznům. Okvětí zelenavé, 1,3-1,8(-2,0) mm dl., za plodu se nezvětšující. Nažky 3hranné (hrany zejména v dol. polovině vroubkované až nepravidelně zoubkaté nebo s několika velkými zuby), 5-6 mm dl., asi 3-4 × delší než zaschlé okvětí, šedavě hnědé až tmavě hnědé, matné. VI-VII. Tf.

$2n = 16$ (extra fines)

Rostliny podobných vlastností jako předcházející druh. Pěstuje se ojedinele na polích. Nedosahuje zdaleka takových výnosů jako pohan-ka obecná. Velmi vzácně zplaňuje (např. Plzeň, Praha, Liberec, Nové Město na Moravě, Mikulov). Původem ze stř. Asie a Sibíře.

Ordo *Plumbaginales* — olověncokvěté

56. *Plumbaginaceae* JUSS. — olověncovité*)

Lit.: MAURY P. (1886): Études sur l'organisation et la distribution géographique des Plumbaginacées. Ann. Sci. Natur.-Bot., ser. 7, 4: 1-134. — SCHOUTE J. C. (1935): Observations on the inflorescence in the family of the Plumbaginaceae. Reçu. Trav. Bot. Néerl. 32/2: 406-424. — PHILLIPS H. M. (1938): Karyology and the phyletic relationships in the Plumbaginaceae. Chron. Bot. 4: 385-386. — FRIEDRICH H. C. (1956): Studien über die natürliche Verwandtschaft der Plumbaginales und Centrospermae. Phytion, Horn, 6: 220-263. — LABBE A. (1962): Les Plumbaginacées, structure, développement, répartition, conséquences en systématique. Trav. Lab. Biol. Grenoble-Lautaret 1962: 9-113.

Byliny, v jižnějších částech areálu většinou keře nebo polokeře. Listy jednoduché, palistnaté, střídavé nebo jen v přízemních růžicích bez palistů. Květy ve vrcholičnatých nebo hroznovitých květenstvích, oboupohlavné, pravidelné, 5četné. Kalich srostlolupenný, většinou blanitý, vytrvalý; koruna srostlolupenná, zřídka téměř volnolupenná; tyčinky epipetalní, pylová zrna 3-5kolpátní, často dimorfní; gyneceum srostlé z 5 plodolistů; semeník svrchní, jednopouzdrý, s jediným bazálním dvouobalným obráceným vajíčkem; čnělek 5, až k bázi volných, nebo čnělka jediná. Plod tobolka nebo jednosemenná nažka. Semena s moučnatým endospermem a přímým zárodkem. — Asi 15 rodů (500 druhů) rozšířených ve všech kontinentech.

- 1a Květy ve zdánlivých strboulech; nejhořejší část lodyhy pod květenstvím uzavřena v blanité pochvě **2. *Armeria***
b Květy v květenstvích jiného typu; nejhořejší část lodyhy bez blanité pochvy 2
2a Tyčinky volné; čnělka 1, s pětilaločnou bliznou **1. *Plumbago***
b Tyčinky přirostlé k bázi koruny; čnělek 5 **3. *Limonium***

1. *Plumbago* L. — olověnc

Plumbago LINNAEUS Sp. Pl. 151, 1753.

Keře, polokeře nebo vytrvalé byliny. Lodyha větvená, listnatá. Květy v koncových klasech složených z jednokvětých svazečků. Kalich trubkovitý, 5žilný, s blanitým lemlem; koruna s úzkou trubkou a kolovitým lemlem; tyčinky volné, s korunou nesrostlé; pylová zrna monomorfní; čnělka 1, s pětilaločnou bliznou; zárodečný vak se 4 jádry. Plod tobolka otvírající se obřízně při bázi. — Asi 15 druhů, většinou v tropech a v mírném pásmu j. polokoule.

1. *Plumbago europaea* L. — olověnc evropský

Plumbago europaea LINNAEUS Sp. Pl. 151, 1753.

Vytrvalé byliny. Lodyha 30-100 cm vys. Lis-

ty lysé, žláznatě zubaté, dolní dlouze řapíkaté, s čepelí vejčitou až podlouhlou, při bázi srdči-

*) Zpracoval M. Kovanda.

